

УДК 340.15(477)
DOI 10.32782/2523-4269-2025-91-25-30

Федорченко Олег Володимирович,

кандидат історичних наук, доцент

(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-0202>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ «АЛКОГОЛЬНОЇ» ПОЛІТИКИ В УСРР 1919–1921 РР.

У статті розглянуто нормативно-правове забезпечення «алкогольної» політики в УСРР. Показано, що в основу нормативно-правової бази алкогольної політики УСРР у період воєнного комунізму лягли напрацювання більшовиків як РСФРР, так і УСРР. Показано, що нормативно-правова база мала зменшити вживання алкоголю Червоною армією, стати основою націоналізації спиртової промисловості і закріпити державну монополію на виготовлення спиртової продукції. Доведено, що декрети й постанови більшовицької влади мали низьку юридичну техніку, містили пропагандистські кліше, прогалини та явні суперечності.

Ключові слова: алкоголь, спирт, алкогольне законодавство, УСРР, воєнний комунізм, націоналізація.

Постановка проблеми. Державна регуляція виготовлення, реалізації, а частково і вживання алкоголю населенням більшою чи меншою мірою стала поширеною з виникненням людської цивілізації [1, с. 7]. Мета таких заходів у різні часи була різною, від меркантильної (наповнення фіска) до гуманістичної (зробити націю більш здоровою). Особливо гострими стають питання «алкогольної» політики держави у часи надзвичайних потрясінь. Тому дослідити досвід попередніх спроб врегулювати виготовлення, обіг і вживання алкоголю, навіть незважаючи на їхні наслідки, вкрай необхідно для сучасного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема алкогольної політики різних держав має свою традицію. Згадаємо роботи Ю. Больбіта і В. Пахомова [2], Л. Деткової [3]. Однак питання про витоки нормативно-правового регулювання виготовлення, обігу і почасті вживання алкоголю в Україні за радянських часів, а саме за воєнного комунізму, не стало предметом окремого дослідження. Відзначимо, що згадки про винесену нами в заголовок тему є у працях В. Бойка [1; 4], В. Марчука [5]. Однак В. Бойко у статті зосередив увагу на законодавстві СРСР, а в дисертації через її широкі хронологічні і територіальні межі не мав змоги заглибитися в зазначену нами тему. В. Марчук, незважаючи на заявлені тотожні хронологічні межі, сконцентрував свій інтерес виключно на законотворчості національних урядів. Тому, виходячи з такої історіографічної ситуації, ставимо собі на меті дослідити законотворчість більшовицької влади УСРР у сфері алкогольної політики у часи воєнного комунізму.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на заявлену мету, визначимо такі цілі: простежити еволюцію «алкогольної політики» українських більшовиків через призму нормотворчості у цій царині; охарактеризувати, власне, нормативно-правові документи, які регулювали «алкогольну політику»; показати складнощі реалізації алкогольного законодавства УСРР періоду воєнного комунізму.

Виклад основного матеріалу. Вдруге прийшовши до влади в Україні, більшовики зосередили увагу на проблемах виготовлення, реалізації та вживання алкогольних напоїв населенням. Не обділили увагою комуністи й участь державних установ, організацій і підприємств у цьому процесі. Але було б занадто просто стверджувати, що радянська влада у роки воєнного комунізму проводила виключно «антиалкогольну» політику, яка була спрямована на зменшення пияцтва серед населення. Так, на початку свого правління більшовики негативно поставилися до споживання алкоголю, оскільки теренами, які вони контролювали, прокотилися винні погроми [6, с. 120]. Зазначимо, що й зловживання алкоголем бійцями Червоних гвардії/армії не додавало боєздатності силовим структурам більшовиків. Тому можна стверджувати, що за відносно короткий час воєнного комунізму погляди більшовиків стосовно «алкогольної» політики еволюціонували. Спробуємо простежити ці зміни за допомогою нормативно-правової бази УСРР. Останню створювали з оглядкою на правову базу РСФРР або поширюючи норми радянської росії на території, яку контролювали більшовики (до часу, коли їхні місцеві або прийшли «українські колеги» заповнили прогалини у праві УСРР).

Одним з перших нормативно-правових актів «українських» більшовиків став Декрет робітничо-селянського уряду України від 14 січня 1919 р. «О спиртных напитках»¹ [7]. Цей декрет мав відверто заборонячий характер щодо продажу, купівлі та виготовлення спиртних напоїв та інших спиртотмісних речовин. За своєю стилістикою він, як і більшість нормативно-правових документів того часу, скоріше, нагадував суміш агітаційно-пропагандистських матеріалів, норм революційного права (скоріше, безправ'я) та ілюзорних мрій законотворців. Віддамо належне, більшовики не

¹ Назву Декрету подаємо мовою оригіналу. У період 1919–1921 рр. українська мова у нормативно-правових документах УСРР використовувалася в обмежених обсягах.

приховували свої мети стосовно зазначеного характеру декрету – Червона армія загалом і червоноармійці зокрема мали бути тверезими. Звісно, законотворці не звертали увагу на те, що поширення пияцтва – це наслідок комплексу причин: генетичні передумови; низька культура вживання алкоголю; незадовільний соціально-економічний стан; чотири роки мороку війни тощо. Та згідно з декретом, більшовики у властивій їм манері безапеляційно призначили основного ворога – буржуазію і сили контрреволюції, які доставляли алкогольні напої Червоній армії. Не секрет, що на багнетах останньої трималася влада послідовників «іллїча».

Коротко розглянемо основні положення декрету. Стаття 1 забороняла продаж спиртних напоїв міцністю більше 1 ½%. Стаття 2 забороняла самогоніваріння. Статті 3–5 зобов'язували осіб, які мали спиртні напої, здавати місцевим радам або (ревкомам) з подальшим знищенням останніми. Стаття 6 визначала підсудність осіб, які незаконно продавали спиртні напої, та місцевих органів влади, які не знищували спиртні напої. На думку законотворців, це був тяжкий злочин. Тому справи передавалися до Революційного трибуналу з кваліфікацією «дії проти революції». Вірогідно, така підсудність стала наслідком того, що особи, які скоїли цей злочин, представляли нові органи влади, а це підривало і без того слабкий авторитет і популярність більшовиків серед населення. Та найбільший ризик крився у спокусі посадовими особами вживати зданий алкоголь або, гірше того, реалізовувати його. Відзначимо, що алкоголь став своєрідною грошовою одиницею, незалежною від інфляції та влади, яка періодично змінювалася.

Водночас ст. 7 навіть забороняла купівлю спиртних напоїв приватними особами. За порушення цієї статті цивільних осіб притягували до Народного суду, а військових – Військового трибуналу. Слід наголосити на тому, що за вживання алкогольних напоїв відповідальності не існувало.

Не оминували більшовики встановити контроль за спиртовими заводами. Так, ст. 8 декрету забороняла відпуск спирту заводів. Стаття 9 передбачала відрядити для контролю на підприємства, що виготовляли спирт, надійних комісарів. Останні підпорядковувалися Відділу народного господарства [7, с. 21–22].

Перше, що кидається у вічі, – це відсутність санкцій за порушення заборон. Є лише підсудність справ Народному суду або Військовому трибуналу. Саме ці, важко сказати, судові органи, керуючись революційною доцільністю встановлювали покарання. Як ми розуміємо, це дійство не мало нічого спільного з правосуддям.

Як видно за тоном і заходами, яких пропонувалося вживати, більшовикам боліло. Алкогольна вакханалія, особливо у їхніх силових структурах, вимагала негайних і рішучих заходів. Як результат, майже одразу були здійснені дії щодо тотального контролю над виготовленням спирту і спиртвмісних напоїв. Так, радянським урядом України було видано Постанову Ради народного господарства України «О национализации всех винокуренных, спиртоочистительных и дрожжево-винокурных заводов» від 5 лютого 1919 р. [8].

Назва документа загалом розкриває сутність Постанови, але зупинимося на деталях. Статті 1 і 3, у кращих традиціях націоналізації від більшовиків, оголошувала всі винокурні, спиртоочисні та дріжджо-винокурні заводи з усім майном і капіталами власністю УСРР. Заводи з майном переходили у підпорядкування Ради народного господарства УСРР, до речі, як і всі інші

націоналізовані підприємства [8; 9]. Більше того, земля, яка була власністю колишніх господарів заводів, а також та земля, на якій хоча б один раз з 1911 р. висаджували зернові або картоплю для спиртзаводу, теж з усією нерухомістю оголошувалася недоторканим майном націоналізованих заводів.

За ст. 2, усіма заходами управлінського й організаційного характеру з виготовлення спирту на націоналізованих заводах займалося Головне управління націоналізованими заводами винокурної промисловості з мережею місцевих органів – районних управлінь державними заводами винокурної промисловості (рауспирти).

Стаття 6 включила Комісаріат продовольства в розподіл продуктів, які збирали з полів спиртзаводів. Цей орган залишав спиртзаводам лише збіжжя, необхідне для виготовлення спирту (алкоголю) і насіннєвий матеріал [8]. На нашу думку, зміст статті був викликаний обмеженими харчовими ресурсами, якими могли розпоряджатися більшовики РСФРР, а їм конче необхідно було забезпечити продовольством Червону армію. Підтверджує це оперативність (10 днів) прийняття документів, які фактично грабували Україну. Наприклад, Декрети Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 22 і 26 січня, 2 лютого 1919 р. «О назначении Уполномоченного Временного Рабоче-крестьянского правительства Украины по продовольствию», «Об организации продовольственного дела на Украине», «О продовольствии для РСФСР» відповідно [10–12]. Так, згідно з ними, 22 січня 1919 р. члена РСДРП(б) О. Шліхтера призначено Народним комісаром продовольства Тимчасового робітничо-селянського уряду України. Він мав надзвичайні повноваження, з імунітетом від арешту і судового переслідування. Його розпорядження мали виконувати всі організації й установи, що займалися продовольчою справою. Основна мета, яку він самовіддано виконував, – забезпечити збіжжям «север»². Звісно, в документі йдеться про забезпечення голодуючих робітників і найбіднішого населення [10, с. 38–39], та це не має вводити нас в оману. Перш за все більшовики прагнули забезпечити силові структури, а за залишковим принципом, можливо, б перепало й пролетарям.

Не менш цікава ст. 8 Постанови «О национализации всех винокуренных, спиртоочистительных и дрожжево-винокурных заводов». Вона проливає світло на бажання більшовиків забезпечити безперервний процес виготовлення спирту під час передачі справ від колишніх власників радянській адміністрації. Так, управлінці, технічний персонал і службовці спиртзаводів змушені були виконувати свої обов'язки, зберігати майно і всю документацію у перехідний період. Стаття 10 передбачала відповідальність за невиконання цієї Постанови, відсилаючи до інших нормативно-правових документів [8].

Як видно з документа, більшовики не просто ліквідовували приватну власність як таку, але й прицільно й швидко націоналізували спиртзаводи. Основна мета – налагодити випуск рідкого пального. Брак останнього відчувався у зв'язку з тим, що більшовики не контролювали нафтодобувний регіон Кавказу.

Уже 2 травня 1920 р. Промбюро УСРР (колишня Рада народного господарства УСРР, протягом 1918–1932 рр. бюро мало інші назви) [13] видає

² «Север» – мовою оригіналу. Цей термін неодноразово вживається під час позначення того, куди потрапить збіжжя з України. Виникає питання: чому О. Шліхтер, коли підписував документи НК продовольства, не писав, що до РСФРР?

Наказ «Про забезпечення продукції гуралень на 1920–1921 рр.» [14]. Документ підтвердив, що спирт став стратегічним і дефіцитним продуктом. Положення Наказу підкреслили, що насінневою картоплею, яка перебувала на балансі спиртзаводів, розпоряджалися виключно рауспирти. За будь-яких обставин жоден орган не мав права вилучити насіннєвий матеріал для своїх потреб [14, с. 218–219].

Тож бачимо дві лінії лейтмотиву Наказу Промбюро УСРР. Перша: вчергове окреслити компетенцію Комісаріату продовольства, (слід читати – не втручатися у розподіл збіжжя і насіннєвого матеріалу спиртзаводів). Хоча в Наказі не зазначено, який орган, але як не Комісаріату продовольства з його необмеженими повноваженнями, то кому? Інший пріоритет – спирт понад усе. Насіннєвий матеріал можна було б використати для вирощування харчової картоплі. Та цього не сталося. Така політика воєнного комунізму, зрештою, призвела до голоду 1921–1923 рр.

Чому ж так сталося, що два більшовицькі державні органи не могли у такий час віднайти компроміс? Розглянемо правовий статус Комісаріату продовольства і Промбюро. Згідно зі ст. ст. 14–16 Конституції УСРР 1919 р., Народні комісари призначалися і звільнялися ВУЦВК. Компетенцію Народних комісаріатів теж встановлювала ВУЦВК. РНК УСРР, який складався з Голови і Народних комісарів, був виконавчим, розпорядчим і законодавчим органом [15]. Промбюро діяло на правах народного комісаріату при РНК УСРР [13]. Фактично вони мали рівні права. Очолювали структури російські більшовики: комісаріат – О. Шліхтер, бюро – Е. Квірлінг. Як діяв перший, ми вже зазначали, та й Е. Квірлінг не запідозриш у великій любові до незалежної України [16].

Великою мірою ці два органи займалися одним і тим самим, грабунком ресурсів України. Один, комісаріат, безпосередньо, інший – опосередковано. Але, вірогідно, йшла невидима нам кулуарна боротьба між впливовими більшовиками. Показником спритності, почасти відданості «делу революції» і, як наслідок, впливовості лідера відомства був критерій – швидше, більше відправити збіжжя на «север». Тому й не гребували комісари втручатися в справи один одного.

Деякі слова ще про один документ, який опосередковано стосується нашої теми і підсвічує деякі оголошені нами тези. Йдеться про Наказ Промбюро УСРР «Про облік сивушного масла» від 30 червня 1920 р. [17]. Згідно з Наказом, сивушні масла повинні бути взяті на облік рауспиртами й охоронятися на винскладах і винзаводах. Також усі особи й установи, що мали сивушні масла, повинні негайно передати їх місцевому рауспирту [17, с. 501]. Доходимо висновку, що у більшовиків відчувалася гостра проблема з пальним, адже сивушні масла можна використовувати як альтернативу нафтовому пальному [18]. І, у вигляді припущення, була спроба виявити нелегальних виробників алкогольної продукції, оскільки сивушні масла є продуктом рафінування етилового спирту.

Наступним ключовим документом стала Постанова РНК УСРР «О воспреещении на территории УССР изготовления и продажи спирта, крепких напитков и неотносящихся к напиткам спиртосодержащих веществ» від 20 серпня 1920 р. Згідно з нею, на територію УСРР поширювалася дія Постанови РНК РСФРР «О воспреещении на территории РСФРР изготовления и продажи спирта, крепких напитков и не относящихся к напиткам спиртосодержащих веществ» з деякими доповненнями.

Ця Постанова встановлювала монополію держави на виготовлення і продаж спирту (алкоголю) і подовжувала частковий³ «сухий закон», роз'яснювала деякі технологічні аспекти [19].

Так, ст. 1 забороняла виготовлення без дозволу спирту і міцних спиртвмісних напоїв, а також спиртвмісних речовин будь-якої міцності. Стаття 2. забороняла продаж питного спирту, міцних напоїв і спиртвмісних речовин. Стаття 3 визначала, що міцним спиртним напоєм є рідина, де вміст спирту більше 1 ½%, міцність виноградних вин не мала перевищувати 12%. Стаття 4 дозволяла продаж напоїв міцністю менше 1 1/2%, сюди ж включали кумис і кефір. У ці напої заборонялося додавати одурманюючі і шкідливі речовини. Стаття 5 роз'яснювала терміни: винний спирт – це неденатурований етиловий спирт, також не належали до спиртвмісних речовин деревний спирт, сивушне масло.

Стаття 6 чітко зазначила, що лише націоналізовані підприємства можуть продавати спирт і спиртвмісні речовини, як для технічних потреб всередині держави, так і за кордон. Стаття 7 роз'яснювала, що виготовляти спирт для цілей, зазначених у попередній статті, можуть лише націоналізовані підприємства. Крім того, умови продажу визначала Вища Рада народного господарства за погодженням з НКВС і НК охорони здоров'я.

Інші статі Постанови визначали санкції за порушення норм, підзвітність і підсудність за вчинені правопорушення. Так ст. ст. 8 і 9 передбачали за незаконне виготовлення спирту, незаконне виготовлення алкогольних напоїв (спирту, вина, горілки) на потужностях підприємства, перегонку лікарського, технічного спиртів в алкогольні напої з подальшою їх реалізацією; маніпуляції на спиртзаводах з контрольними пристроями, що вимірювали вміст спирту у продукті; продаж, передачу, купівлю, зберігання, перевезення таємно виробленого спирту, алкогольних напоїв конфіскацію спирту, матеріалів, засобів; конфіскацію всього майна; позбавлення волі з примусовими роботами на строк не менше 5 років [19].

Позитивним є те, що законотворці все ж таки прописали санкції, і в залі суду, очікуючи вирок, не треба було покладатися на фантазію так званих суддів. Однак, на нашу думку, відповідальність занадто сувора. Так, за різні види спекуляції в УСРР передбачалося позбавлення волі строком не менше шести місяців з примусовими роботами з конфіскацією частини майна, за найтяжчі види спекуляції – позбавлення волі не менше 10 років з примусовими роботами і конфіскацією всього майна [20]. Нагадаємо, що спекуляція була тяжким злочином і перебувала у компетенції Всеукраїнської Надзвичайної Комісії.

За монтаж, купівлю, зберігання, переміщення, перевезення перегінних кубів, самоварів або іншої посуду для виготовлення спирту (фактично самогонних апаратів) ст. 10 визначала санкції – позбавлення волі з примусовими роботами не менше року та конфіскацію визначених засобів.

Стаття 11 передбачала такі ж санкції за вживання незаконно виготовлених і отриманих міцних напоїв у громадських місцях і закладах, за допущення їх вживати, а також за появу в публічному місці в стані алкогольного сп'яніння [19]. Виходить, що адміністративні проступки перевели у розряд кримінальних.

³ «Частковий» – тому, що не передбачалася відповідальність за вживання спирту (алкогольних напоїв) у побуті.

У цій постанові найцікавішим виглядає процес. Так, порушення кримінальної справи, дізнання, підтримання обвинувачення у суді за злочини, передбачені ст. ст. 1 і 3, покладалися на Підвідділ непрямих податків Губернських фінансових Відділів або на інших посадових осіб (з новели не зрозуміло, на які саме). Крім того, Підвідділ непрямих податків Губернських фінансових Відділів у цій царині мав широкі повноваження: повертати дізнання на доповнення (вірогідно, коли розслідуванням займалися інші органи); відряджати представників у суд як обвинувачів; оскаржувати вироки. Порушення кримінальної справи і підтримання обвинувачення за порушення норм ст. ст. 8 і 10 покладалося на рауспирти, а за ст. ст. 4 і 5 – на міліцію.

Стаття 14 визначала, що розгляд «алкогольних» справ у Народних судах повинен відбуватися поза чергою і за пришвидшеним порядком (за можливості протягом одного дня). Стаття 16 коригувала підсудність виключно посадових осіб, які порушили ст. ст. 1 і 4; їхні справи передавалися до Надзвичайних комісій або Революційних трибуналів.

Деякі слова про два останні абзаци. Зазначимо, що з юридичною технікою у «ранніх» більшовиків були явні проблеми. Так, ст. ст. 1 і 8 були про одне й те ж, за винятком того, що в останній передбачалися санкції. Тому з Постанови не зрозуміло, у чий компетенції було розслідування правопорушень, наприклад виготовлення спирту приватною особою в себе дома – Підвідділу непрямих податків Губернських фінансових Відділів чи рауспиртів. Крім того, норми Постанови порушували норми «Временного положения о Народных судах и Революционных трибуналах» від 20 лютого 1919 р. Так, ст. 39 зазначеного документа визначала, що дізнання здійснювала судово-кримінальна міліція, попереднє слідство – Народні слідчі або постійні народні судді. Згідно зі ст. 45 цього ж положення, обвинувачення в суді підтримувала Колегія обвинувачів, кількість членів якої, згідно зі ст. 27, затверджувалася радянським депутатами або виконкомом району [21].

Тому те, яким чином чиновники Підвідділу непрямих податків Губернських фінансових Відділів, рауспиртів вели досудове слідство або підтримували обвинувачення, залишається загадкою.

Звісно, не менш дивним виглядає те, що міліція мала порушувати кримінальну справу про використання одурманюючих речовин у кефірі або кумисі, до того ж супроводжувати її в суді. Інше, що викликає подив, те, що рауспирти повинні боротися з виготовленням і поширенням самогонних апаратів. Ці підрозділи створювалися для інших цілей. Тому верх брала революційна доцільність.

Висновки. Таким чином, більшовики, прийшовши вдруге до влади в Україні, почали активно займатися питаннями, пов'язаними з виготовленням, реалізацією і вживанням алкоголю. В основу нормативно-правової бази алкогольної політики лягли напрацювання як більшовиків РСФРР, так і УСРР. Нормативно-правова база перш за все мала зменшити вживання алкоголю Червоною армією, яка гарантувала більшовикам «легітимність». Одночасно нормативно-правові документи не забороняли приватного вживання алкоголю населенням. Іншим напрямом нормотворчої діяльності стала націоналізація (одержавлення) спиртової промисловості й організація державної монополії на виготовлення спиртової продукції. За посягання на спиртову монополію держава встановила суворі покарання.

Декрети й постанови більшовицької влади мали низьку юридичну техніку, містили пропагандистські кліше, прогалини і явні суперечності. Одночасно вони засвідчували конкурентну боротьбу між різними республіканськими більшовицькими лідерами, а відповідно, й відомствами, які вони очолювали. Ця боротьба збільшувала визиск продовольчих ресурсів України, що стане однією з причин голоду 1921–1923 рр.

Перспективним, на нашу думку, буде дослідження нормативно-правової бази алкогольної політики в УСРР у період НЕПу.

Список використаних джерел

1. Бойко В. Державно-правове регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю: історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 22 с.
2. Больбіт Ю., Пахомов В. Державний контроль за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні: монографія. Суми, 2019. 182 с.
3. Деткова Л. Деякі питання державного регулювання виробництва та обігу алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 24. С. 295–299.
4. Бойко В. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство РСР в 20–30 рр. XX ст. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. Дідоренка. Спеціальний випуск*. 2013. № 5. С. 242–247.
5. Марчук В. Державно-правове регулювання виробництва та обороту алкоголю в Україні у роки визвольних змагань (1917–1921 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 385–391.
6. Іваненко В., Іщенко І. Україна непівська: аналіз соціальних аномалій Південного регіону: монографія. Дніпро: вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2006. 280 с.
7. О спиртных напитках: Декрет рабоче-крестьянского правительства Украины от 14 января 1919 г. *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины (далі – СУУ)*. 1919. № 2. Ст. 18.
8. О национализации всех винокуренных, спиртоочистительных и дрожжево-винокуренных заводов: Постановление Совета народного хозяйства Украины от 5 февраля 1919 г. *СУУ*. 1919. № 6. Ст. 77.
9. О порядке национализации предприятий: Декрет рабоче-крестьянского правительства Украины от 15 января 1919 г. *СУУ*. 1919. № 3. Ст. 23.
10. О назначении Уполномоченного Временного Рабоче-крестьянского правительства Украины по продовольствию: Декрет рабоче-крестьянского правительства Украины от 22 января 1919 г. *СУУ*. 1919. № 3. Ст. 40.
11. Об организации продовольственного дела на Украине: Декрет рабоче-крестьянского правительства Украины от 26 января 1919 г. *СУУ*. 1919. № 4. Ст. 52.
12. О продовольствии для РСФСР: Декрет рабоче-крестьянского правительства Украины от 2 января 1919 г. *СУУ*. 1919. № 5. Ст. 61.

13. Єфіменко Г. Українська Рада Народного господарства 1918–1932. *Енциклопедія історії України: Україна – України*. Кн. 2 / редкол.: В. Смолій (голова) та ін. Київ, 2019. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_nar_hospodarstva (дата звернення: 20.03.2025).
14. Про забезпечення продукції гуралень на 1920–1921 рр.: Наказ Промбюро УСРР. *Збірник узаконень та розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету за 1919–1920 роки*. 1921. № 9. Ст. 147.
15. Конституція УСРР. 1919 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#n91> (дата звернення: 20.03.2025).
16. Васильєв В. Квірінг Емануїл Йонович. *Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком* / редкол.: В. Смолій (голова) та ін. Київ, 2007. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kviring_E (дата звернення: 19.03.2025).
17. Про облік сивушного масла: Наказ Промбюро УСРР від 30 червня 1920 р. *Збір законів і розпоряджень Робітничо-селянського уряду України і Уповноважених РСФРР за 1920 р.* 1921. № 18. Ст. 344.
18. Левко С., Долінішній Б., Мельник В. Перспективи використання сивушних масел як добавок до товарних палив для двигунів внутрішнього згорання. *Нафтогазова енергетика*. 2019. № 2 (32). С. 97–106. DOI: 10.31471/1993-9868-2019-2(32)-97-106.
19. О воспреещении на территории УССР изготовления и продажи спирта, крепких напитков и неотносящихся к напиткам спиртосодержащих веществ: Постановление СНК УССР от 20 августа 1920 г. *ЗУ ВРК за 1919–1920*. 1921. № 23. Ст. 469.
20. О спекуляции: Декрет СНК от 22 июля 1918 г. *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства РСФСР*. 1918. № 54. Ст. 605.
21. Временное положение о Народных судах и Революционных трибуналах // О суде: Декрет Рабоче-крестьянского правительства Украины от 20 февраля 1919 г. *СУУ*. 1919. № 11. Ст. 141.

References

1. Boiko, V. (2015). Derzhavno-pravove rehuliuвання vyrobnytstva, zbutu i spozhyvannya alkoholu: istoryko-pravove doslidzhennia [State-legal regulation of production, distribution and consumption of alcohol: historical-legal study]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv, 22 s. [in Ukrainian].
2. Bolbit, Yu., & Pakhomov, V. (2019). Derzhavnyi kontrol za vyrobnytstvom ta obihom spyrtu, alkoholnykh napoiv i tiutunovykh vyrobiv v Ukraini [State control over the production and circulation of alcohol, alcoholic beverages and tobacco products in Ukraine]: monohrafiia. Sumy, 182 s. [in Ukrainian].
3. Dietkova, L. (2005). Deiaki pytannia derzhavnoho rehuliuвання vyrobnytstva ta obihu alkoholnykh napoiv i tiutunovykh vyrobiv v Ukraini [Some issues of state regulation of the production and circulation of alcoholic beverages and tobacco products in Ukraine] *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 24, 295–299 [in Ukrainian].
4. Boiko, V. (2013). Alkoholna polityka ta antyalkoholne zakonodavstvo SRSR v 20–30 rr. XX st. [Alcohol policy and anti-alcohol legislation of the USSR in the 20s–30s of the 20th century]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. Spetsialnyi vypusk*, 5, 242–247 [in Ukrainian].
5. Marchuk, V. (2015). Derzhavno-pravove rehuliuвання vyrobnytstva ta oborotu alkoholu v Ukraini u roky vyzvolnykh zmahan (1917–1921 rr.) [Legal regulanion of producsion and circulation of alcohol in Ukraine during the Ukrainian war for independence (1917–1921)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Seriia: Yurydychni nauky*, 824, 385–391 [in Ukrainian].
6. Ivanenko, V., & Ishchenko, I. (2006). Ukraina nepivska: analiz sotsialnykh anomalii Pivdennoho rehionu [Ukraine in the period of the New Economic Policy: analysis of social anomalies of the Southern region]: monohrafiia: Vyd-vo Dnipropetr. nats. un-tu, 280 s. [in Ukrainian].
7. О спиртных напитках [About alcoholic drinks]: Декрет робоче-крестьянского правителства Украины от 14 января 1919 г. *Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правителства Украины (дали – СУУ)*. 1919. № 2. Ст. 18 [in Russian].
8. О национализации всех винокуренных, спиртоочистительных и дрожжево-винокуренных заводов [On the nationalization of all distilleries, alcohol distilleries and yeast distilleries]: Postanovlenie Soveta narodnogo khozyaistva Ukraini ot 05 fevralya 1919 g. SUU. 1919. № 6. Ст. 77 [in Russian].
9. О порядке национализации предприятий [On the procedure for nationalization of enterprises]: Декрет робоче-крестьянского правителства Украины от 15 января 1919 г. SUU. 1919. № 3. Ст. 23 [in Russian].
10. О назначении Уполномоченного Временного Рабоче-крестьянского правителства Украины по продовольствию [On the appointment of the Representative of the Provisional Workers' and Peasants' Government of Ukraine for food]: Декрет робоче-крестьянского правителства Украины от 22 января 1919 г. SUU. 1919. № 3. Ст. 40 [in Russian].
11. Об организации продовольственного дела на Украине [On the organization of food business in Ukraine]: Декрет робоче-крестьянского правителства Украины от 26 января 1919 г. SUU. 1919. № 4. Ст. 52 [in Russian].
12. О продовольствии для РСФСР [On food for the RSFSR]: Декрет робоче-крестьянского правителства Украины от 2 января 1919 г. SUU. 1919. № 5. Ст. 61 [in Russian].
13. Yefimenko, H. (2019). Ukrainiska Rada Narodnoho hospodarstva 1918–1932 [Ukrainian Council of National Economy]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Ukraina – Ukraintsi*. Kn. 2 / Redkol.: V. Smolii (holova) ta in. Kyiv. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_nar_hospodarstva (data zvernennia: 20.03.2025) [in Ukrainian].
14. Pro zabezpechennia produktsii huralen na 1920–1921 rr. [On the provision of production of distilleries for 1920–1921]: Nakaz Prombiuro USRR. *Zbirnyk uzakonen ta rozporiadzhen Vseukrainskoho revoliutsiinoho komitetu za 1919–1920 roky*. 1921. № 9. Ст. 147 [in Ukrainian].
15. Konstytutsiia USSR [Constitution of the Ukrainian SSR]. 1919 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#n91> (data zvernennia: 20.03.2025) [in Ukrainian].

16. Vasyliiev V. (2007) Kvirinh Emanuil Yonovych [Queering Emanuil Jonovich]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 4: Ka-Kom* / Redkol.: V. Smolii (holova) ta in. Kyiv. Retrieved from: http://www.history.org.ua/?termin=Kviring_E (data zvernennia: 19.03.2025) [in Ukrainian].

17. Pro oblik syvushnoho masla [About accounting for fuel oil]: Nakaz Prombiuro USRR vid 30 chervnia 1920 r. Zbir zakoniv i rozporiadzhen Robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy i Upovnovazhenykh RSFR za 1920 r. 1921. № 18. St. 344 [in Ukrainian].

18. Levko, S., Dolinshchii, B., & Melnyk, V. (2019). Perspektyvy vykorystannia syvushnykh masel yak dobavok do tovarnykh palyv dlia dvyhunyv vnutrishnoho zghoriannia [Prospects of using oils as additives to commercial fuels for internal combustions engines]. *Naftohazova enerhetyka*, 2 (32), 97–106. DOI: 10.31471/1993-9868-2019-2(32)-97-106 [in Ukrainian].

19. O vospreshchenii na territorii USSR izgotovleniya i prodazhi spirta, krepkykh napitkov i neotnosyashchikhsya k napitkam spirtosoderzhashchikh veshchestv [On the prohibition on the territory of the Ukrainian SSR of the production and sale of alcohol, strong drinks and alcohol-containing substances not related to drinks]: Postanovlenie SNK USSR ot 20 avgusta 1920 g. ZU VRK za 1919–1920. 1921. № 23. St. 469 [in Russian].

20. O spekulyatsii [On speculation]: Dekret SNK ot 22 iyulya 1918 g. Sobranie zakoneniia i rasporyazhenii Raboche-krestyanskogo pravitelstva RSFSR (dali – SU RSFR). 1918. № 54. St. 605 [in Russian].

21. Vremennoe polozhenie o Narodnikh sudakh i Revolyutsionnikh tribunalah [Temporary Regulations on People's Courts and Revolutionary Tribunals] // O sude: Dekret Raboche-krestyanskogo pravitelstva Ukraini ot 20 fevralya 1919 g. SUU. 1919. № 11. St. 141 [in Russian].

Fedorchenko Oleh,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

(Odessa State University of Internal Affairs, Odessa)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5524-0202>

REGULATORY AND LEGAL SUPPORT OF “ALCOHOL” POLICY IN THE UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC IN 1919–1921

The regulatory and legal framework of the alcohol policy in the Ukrainian SSR during the period of the war communism in 1919–1921 has been characterized in the article. The author has shown that in the period of 1919–1921, the Bolsheviks dealt with issues related to the production, sale and consumption of alcohol by the population actively. The legal framework for alcohol policy was based on the work of both the Bolsheviks of the RSFSR and the Ukrainian SSR. Since the Bolsheviks held power in Ukraine by force of arms, the first step was to establish a regulatory framework that would have reduced alcohol consumption by the Red Army, which would have guaranteed the Bolsheviks “legitimacy”. At the beginning of the war communism, the population was forbidden to sell, produce, and even buy alcoholic beverages. However, ordinary citizens were not forbidden to drink alcohol.

Another direction of the normative activity of the “Ukrainian Bolsheviks” was the nationalization of the alcohol industry. At the same time, they established a State monopoly on the production of alcoholic beverages. Normative and legal documents regulated the essence of “alcoholic beverages”, defining the technological aspects of production and the characteristics of alcoholic beverages. These actions put other producers of alcoholic beverages outside the law. “Alcoholic” cases in courts were to have been considered out of turn and in an expedited manner. The authorities established severe penalties for encroaching the State alcohol monopoly.

The Bolshevik government decrees and resolutions had poor legal technique and contained propaganda clichés, gaps, and obvious contradictions.

At the same time, they witnessed to the competitive struggle between various republican Bolshevik leaders, and accordingly, the departments they headed. As a result, the exploitation of Ukraine's food resources to meet the needs of soviet russia increased. This, in its turn, became one of the causes of the famine in 1921–1923.

Key words: alcohol legislation, war communism, nationalization, alcohol, spirit, Ukrainian SSR.

Надіслано до редколегії 16.04.2025